

Spetsiaalne fond

~~9525~~
~~V625~~

~~1.28.1917~~
~~4.10.~~
1917

EESTI KIRJANDUS

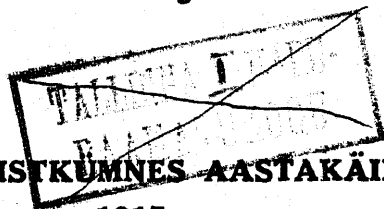
EESTI KIRJANDUSE SELTSI VÄLJAANNE

TOIMEKOND: J. AAVIK, M. J. EISEN, V. GRÜNTAL,
A. JÜRGENSTEIN, M. KAMPMANN, A. KITZBERG,
J. KÖPP, J. LUIGA, W. REIMAN, J. TÖNISSON.

TEGEV TOIMETAJA **J. W. WESKI**

ENSV
Riigikaitse
Raamatukogu

SP, 1429
EP 4952

KAKSTEISTKUMNES AASTAKÄIK

1917

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KIRJASTUS

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KUUKIRI

1917

XII AASTAKÄIK

№ 7

Noor - Suomi - Eesti.

Märkused 10-aastasest „Noor-Eesti'st“ ja
25-aastasest „Nuori-Suomi'st“.

I.

Kas olid meie „noored“ iialgi noored! Nad olid uued, ei nad olnud noored. Uudset töid, puudutasid koguni uuemaid küsimusi mõneski suhtes, ei toonud noorust: ei idusid ega kasvu. Uudne vananeb kiiresti hooaegadele; „noored“ on juba nüüd vanemaks jäänud kui vanad ise. Hingeline loov noorus ei vanane. Meie tunne kõik neid suuri Euroopa vaimuväljal, kelle noorus aastatega alles hiilgama on hakanud.

Suure rõõmuga tervitasime „N.-E.“ esimesi sammu-¹⁾. Lapsel oli sündimisel suur hääl, kõrge otsaesine, sai ristimisel ilusa nime, kõigiti üle mere risti-isa väärilise. Heal meelel käisime „kaejatsil“ ja viisime viirukit ja pipart — vaderiks olles. Tulevikulootusi ootasime, ja sellepärast lootsime...

Kõrge ots juhtus vigane. Näoilmed vananesid varsti. Sammud ei saanud teistegi järele, nooruse jõuilme asemel mõned närvilised tõmbed...

Ilus nimi jäi. Ometi ainult „Noor-Eesti“, aga mitte noor Eesti!

Nad tundsid ennast noored — uuema ärkamiseaja meestega võrreldes: nii kaua tulid nad tagant järele Tartu renässansi ajale.

Alguline renässansi murrangu kogu hoog, mis nii tarvis rahva hinge paigaltliigutamiseks, hakkas harunema eriliikumisteks. Muude hulgas tekkis erivool kirjanduse ja pärastpoole keele alal: — tekkis „Noor-Eesti“.

1) „Eesti Kirjandus“ 1907.

Kaks tähist — välist — on selle voolu esitajatele tunnuseks: neil on kõrgem ametlik ja eriharidus, ning teiseks: nad töötavad ja esinevad oma püüetel koos. Esimest korda Eestis paneb ennast maksma ametlik ülikooli-haridus kirjanduse-erialal. Ja esimest korda katsusid nad kirjutada peajaslikult haritlastele, mis näitab, et haritlaste ring eelkäiva tõuke tagajärjel oli tõusnud: Eesti keel oli Tartu renässansiliikumise mõjul — haritlaste kodukeeleks saanud, kuna seni Eesti keelt üksi need kõnelesid, kes teisi keeli ei osanud. Kasvanud haritlastehulga kirjandus-esteetilised maitse ja tarved nõudsid täitmist. Huvi oli „Eesti“ vastu ärganud laiemas ringis: Olid enne suuremalt jaolt talupojast üliõpilased ja enamasti ainult üliõpilasena „Eesti asju“ ajanud, koondusid nüüd „Eesti huvile“ kõik kihid. Algas maitse erinemise hooaeg.

Nii siis: nad on järeltulijad. Nad on enam veel kui meie tõusu — Soome kujunduse „suure aja“ epigoonid. „Kiirtega“ olid nad veel meil¹⁾ — „Noor-Eestiga“ on nad „Nuori-Suomi“ jälgedel: nende hüüdsõnad, nende kõne, nende raamatute kaust on sealt.

Et nad Soome läksid ja Soomest meid võõrustama tulid, et Suits, Aavik, Grünthal senini tavaliselt käitavaist praktilistest „sissetuleku-kutsetest“ — arsti-, advokaadi-, õpetaja-ametitest mööda — oma noorusenägemustele järele jooksid ja tuulele oma saatuse viskasid, see on suur sündmus, viljakas tegu, produktiivne samm Eesti elus, ühtlasi nende alustatud püüde ja liikumise „teadvause“ tunnuseks. Nad on oma sammuga Eesti vaimlise tarbe ja huvi piiri laiendanud geograafiliselt, mis alati tuntavaks ja mõjuvaks rahva teadvuse rikastajaks saab.

Seda enam tervitatud meilt nende külaskäik, et nad meie kasvavasse eluilmesse, mis „õiglaseks“, korraliselt töökaks, aga piiratud ja verekirgluseta „säduse parakrahviks“ muutuma kippus, — võõrast veretuksu, elukihke ja vallatut hullumist katsusid tuua.

* * *

Sidemeid Soomega on ammu enne „Noor-Eestit“ seotud. Vanemast ajast ei taha kõnelda. Just ka isiklikka sidemeid on meil loodud — Soome keele ja ka Soome meele propagandal; olgu nimetatud muude seas O. Kallas, V. Reiman, M. J. Eisen. Pealegi sündis see ajajärgul, kus meil oma teadvam rahvusetunne vaevaliselt ärganud, kus

1) Vaata A. Jürgenstein, „Eesti Kultura“ I.

surumine nii meil kui Soomes lokkamas ja iga ühinemist ja liikumist iseenesest hädasohtlikuks peeti.

Vanema ajajärgu soomesõpruse välimiseks saavutuseks ja tunnuseks võiks olla Eesti uuem hoonekultuur, soomemõjuline seltsimajade arhitektuur, mille täielisemaks sümbooliks Lindgreni teos-hoone „Vanemuine“ jääb.

„Vanemuine“ on silmanähtavalt Tartu ehitusestiili, aga niisama kogu maa hoonekujundust mõjutanud. Kui kord ka Tallinna uus südalinn — „Estonia“ teater, rae-koda, pank — Saarinen-Lindgreni plaanil teoneb, siis on põhjust tõendamiseks, et Soome looval vaimul Eesti elu „ilo“, „välis-Eesti“ kujunemises tähtis alus meie vanemalt liitlastelt heade tagajärgedega oli rajatud.

Hoonekultuur ja ehitusekujundus on tuntavalt juba nüüd jälgi meie tundeelusse jätnud. Teatri alal on majad pea ainukeseks edusammuks jäänud: meie näitekujundus ei ole jaksanud, tõsisest tahtest hoolimata, teatrimajadega ei stiili ega täiuslikkuse poolest sammu pidada.

Meie noored „fennomaanid“ sattusid „Nuori-Suomi“ epigoonide mõjuvalda. Soome kujunduse, kujurite (Gallén-Kallala, Sibeliuse) suurteoste sünnipäevade pühad olid möödas. Valitses Eino Leino pidumälestuseline „marupaatos“, enam sisemise joobuvuse kui ideelise inspiratsiooni saavutus.

Aino Kallas nimetab õigusega „einoleinotamiseks“ Suitsi „Elutule“ suuresõnalist paatost.

Eino Leino on Soome „Kalevala renässansi“ järgne dekadent, kellele kujundus — „elämän koreus“ — dekoratiivseks ilmeks. Ta lüürikas tundub enam annet kui arenevust, enam tunde joobuvust kui teadvuselist helevust; ta fantaasial on enam kihavust kui lendu. Tal on suur ja lai vaimline, hingeline huvi, vähem ideeline põhjalikkus, sügavus. Eino Leino proosateosed paljastavad ta ideelist nõrkust; temas paljanes — võiks ütelda — kogu „Nuori-Suomi“ ideelise hooneehi rabeledus.

Soome kirjanduses oli aset võtnud maitsetundeline esteetika, kui meie noored Soome mõju alla sattusid; valitses tunne, kõrvaletõrjutuna seisis ideeline otsimine.

Nüüd, kahekümneviie aasta mälestusepäevil, tunnistab kurtes üks agaramatest „noorsoomlastest“: „Rühkides lääneeuroopalisele haridusele, liikus Noor-Soome ainelise, mehaanilise ilmavaate alal ja katsus omandada selle kultuuri kõige viimasemaid, moodsamaid soetusi.“

Noor-Soome poliitiline juht Erkko peab erakonna 25-aastaselt mälestusepäeval tunnistama, et Noor-Soome

õieti „kirjanikkude ja kujurite“ erakond on olnud. Eino Leino ütlust mööda oli Noor-Soome erakonna põhjaneliks „estetiseerimine ja kaunihingelisus“.

Ka Soome kirjakeele alal oli juba raskem töö tehtud, kui meie noored keeleteadlased Soome keelekooli asusid: keele kultuuri asemele tekkis enam keele kultus. Teaduselise meelsuse loomisel jõudis hüpertroofilisena esikohale keeleteadus, ja seegi arenes kitsas sihis, mida keeleteaduslikuks scholastikaks võiks nimetada.

* * *

Tekib küsimus iseenesest: mis on rahva kujurilise loomevõime edendaja? Missugused algtegurid on mõju- mas rahva tähtsamas kujunduses rahva koguhinge vormi- misel, mille haruna kujundus — kitsamas mõttes — areneb?

Nõjatades empiirilisele metoodile, katsume üksikuid rahvaste murranguaegu lahendades nende põhiloomu leida, millest siis üleüldisemad „murranguaja“ tõuketegurid selgiks.

Meile kõneldakse harilikult Greeka suurmeistritest kirjanduse ja kujunduse alalt. Aga kirjanduse ja kujun- duse kultuur, Plato ajal näituseks, oli palju laialisem, rah- valikum. Nagu meil luuletusi, nii oskas seal iga haritud nutikas noormees raidkujusid voolida või draamasid sepi- seda. Ka Plato oli aja kommete mõjul 27-aastaseni mõnegi draama, kirjanduseteose loonud. Aga kirjandus ei rahul- danud teda. Plato idee-elu tung ei mahtunud „kujusse“, vormi- ilusse — pealegi kui ta vaim Sokratese mõju alla sattus.

Plato otsustas radikaalset pööret teha. Ta kutsus, nii käib jutt, oma nais- ja meessõbrad rõõmsale võõrus- pidule. Kesk noorusepidu „ilo“ võttis Plato oma valmid ja ilmutamata draamade käsikirjad ja heitis nad sõprade meeleheitteks — tuleriidale jäädavaks hääbeks.

Järsku oma elu pöörates, kujurilisest ilutsemisest ära käändes, asus Plato idee-elu harimisele ja sai, nagu teame, selle ideede-elu ja mõtteteaduse algatajaks, millest meie senini ammutame ja millest *ideelise*¹⁾ püüde nimetusegi võtsime.

Prantsuse kirjandus — Euroopa kirjandusekujun- duse algkuju annab meile tõusuaegade tegurite otsimisel mõndagi juhatust — kui üksi kahte eelviimast aastasada silmas pidada.

1) Selles kirjas tarvitame sõnu *idee* ja *ideeline* tähenduses, mis ühtlasi filosoofilist kui teaduselist idee mõistet sisaldab.

Prantsuse suure aastasaja tõus esineb tagasipöördes elu tõsidusele ja mõtte süvendusele Port-Royal'i usulik-filosoofilises voolus, mis vastukaaluks ilmus kergitsevale ilutsemisele nii elus kui kirjanduses, mis mõjuka naissalongi-kultuuri kaudu lokkas. Port-Royal'i mõjumulje üle vaieldakse. Kuid Port-Royal'i hingekoonduse mõju avaldub selgelt küllalt tolleaegse Prantsuse vaimu, hingeala uuendamises — nii idee-elus kui kujunduses — kui Port-Royal'i mõjualustest üksi P a s c a l'i ja R a c i n e'i nimetada.

Veel selgemalt paistab silma meile „kujurilusest“ loobumise püüd ja käänd otsimisele ideeilmas Prantsuse vaimuelus ja kirjanduses Prantsuse, aga ka kogu Euroopa kultuuri-elu tähtsama murrangu algatajates R o u s s e a u's ja V o l t a i r e'is. Missugune välisvormiline korralagedus nende kirjanduselistes teostes, pealegi nende eelkäijatega võrreldes. Ja just sellepärast on nad sigitivalt kujunduses ning kirjanduses mõjunud. Rousseau ei olegi tahtnud „kirjanik“ olla; tema haiglikult algupärasele meelele olid kõik tavalised vormid tõkkeks.

Voltaire'i kirjanikuloomu vormimisel peetakse tähtsaks tema sunniviisilist Inglise reisi, kus temasse Inglise vormivaene, aga elutõsine, enam kujusid elamisele kui kirjandusele otsiv Inglise vaimulaad, sügavad muljed jättis.

Voltaire'i vaimukuju on tabavalt nimetatud „selgete ideede chauseks“. Ta on kõigil kirjandusealadel katsut teinud — aga meie mälestuses ei taha ükski tema teosekujudest seisma jääda. Küll aga seisab silmis Voltaire'i helkiv vaimukuju: vaba, eluline, kiirgav-sütitav, arvustuses hoolimata, kütkeid lõhkudes, vaimu rajapostisid pildudes, kõigil kõrgematel vaimutippudel kodune, alati usuküsimustes kinni, ja siiski „päris voltairiaanlane“ usklikkude silmis, humaanne ja tegev inimsuse kaitsjana viimastel raugapäevadelgi veel. Ta on otsekoheseks loova energia allikaks mitmele ja mitmele kirjanikupõlvele olnud.

Ideeline rikkus Saksa kirjanduse pöörde ja õitseaja esitajates Goethe's ja Schiller'is on otse üllatav. Nende aeg oli ideevänge, aga nad on ise ka ajavaimu loomas olnud. Schiller vormis omapärase esteetilis-idealstliku ilmavaate, missugune ideeline kaneva tema teostes ettetükkivusega tundub. Goethe on looduseteaduse alal geniaalne leidja (värviteooria ja bioloogiline arenemiseõpetus) ja mõtlejana on ta esimeste reas kogu maailmas. Voltaire'i sütitavat eeskujut, kes niisama akadeemilistes võitlustes esines oma teostega, nähakse siingi.

Teadagi ei tee veel ideed kirjandust-kujundust. On tarvis kujurilist temperamenti, milles ideed eluliseks kehastuksid vormina. Ideed on valguse kiired, mille koondusel kuumuses vorm valatakse. Selle koondatud energia mõjul, mida loovaks andeks, talendiks hüüame, saavad ideed kujurilise loomu, kujunduseks. Igal ainel on oma sulamistemperatuur. Kujuri temperamendi koondatud energial on sulatisevõime: tooresained sulavad ta käes, et neist uus vorm, kuju sünniks. Ideed, hüpoteesid on valguseheitjad chaoseselises hinge kuristikus, kus kujur chaose vormib, sellele kehastust ja kenadust andes.

Kõigiti õpetlik on vaadelda meie seisukohalt Vene 19. aastasaja 40. aastate hingelise suur tõusu tõukejõu loomu ja tõusu esitusemomenta, seda enam, et Vene rahvas võistleja on meiega kultuuripüütel.

Uuema kultuuri poolest pea ühe-ealine, ja ometi kõigist Vene impeeriumis elutsevatest rahvastest kirjanduskujunduses kõige enam ette jõudnud rahvas on — venelased. Valitseva rahva hõlpsused üksi ei tagatse mitte edu vaimuelus, kujunduses, — seda näeme Türgist. Kahtlemata oli muid tegurid Vene vaimukultuuri tõukamisel teol.

Vene 1840. aastate tõusu peamotiiviks võib nimetada ideede janu, see oli luuramise käik ideede kannul — Euroopasse. Just niisuguse muhenemiselaadi saaduseks on suur rikkus Vene kirjanduses-kujunduses, mille idud sellesse aega ulatavad: nii Dostojevski, Gogoli, Turgenjevi, Tolstoi teosed ja palju teisi. Nendele ei olnud mitte võõras Prantsuse tolleaegne vormihuvi, keele- ja lausekultus. Peategur, mis ajajärgu keema ja kasvama ajas, oli ideeline kiha, nagu selle huvitava järgu ajalugu selgesti näitab.

Homjakov, Belinski, Herzen — need nimed 1840. aastate tõusuaajast ütleavad venelasele palju. Olgugi nad mitmeti vastandid, meie vaatekohalt paistavad nad koos sammuvat: Öhtu-Euroopa ideeline kultuur oli nendele püüdesihiks. Läänekultuuri koondatud energia on nad juhtinud Vene intelligentsi veresse, seda viljakaks muutes. Belinski, suur Vene arvustaja, oli õieti kriitikanõrk vaimusaaduste valikus. Tal oli aga salgamata voorus: tal oli õiglane, sütitav entusiasmus Lääne ideede vastu.

Belinskis esineb meile Vene intelligentsi tüüp — oma „põhjusemõttelise pealiskaudsusega“, mida oma ja väljamaa (ka Jaapani) arvustajad sellele tüüpusele ette heidavad, ja mitte hoopis põhjuse ta. Pinnapoolsus vaadetes ja uudusehimu on teinud, et näit. Belinski, ka

palju soliidsema Mihailovski teosed meile, meie aja lugejale vähe pakuvad, pealegi kui neid kõrvu seada tolleaegse Prantsuse või Saksa intelligentsi eesmeestega.

Vene ajaloolane määrab õieti selle tõusujärgu kirjandusetegetelaste loomu: „Belinskis oli esitatud oma aja Vene seltskonna filosoofiline ja teadusline entusiasmus... Belinski võttis oma püüetele alguse mõtteteadusest ja luulest, Herzen tegeteldest ja sotsiaalsetest küsimustest.“

Õigemini võiks ütelda: Vene 1840. aastate ärkamise-ajajärgu alaks oli Saksa teadus ja mõtteteadus ja nimelt mõtteteadus, „rahvuseline“ tendentsiga, mõtteteaduse haru Fichte ja Hegeli käsitusel. Vene tolleaegne intelligents ei võinud Kant'ist lugu pidada, aga Kant „rahvuselises“ kuues Fichte, Hegeli ja esteetika Shellingi esitusel oli neile omane. Vene intelligents ei ole sealt välja saanud, vaid uuesti tagasi pööranud on nad sellesse voolusse küll uuendatuna — neoslavofiilidena.

Võimsalt sigitas rahvusemõtte lahendajaid ja otsijaid Hegeli ideed „rahvavaimust“ (Volksgeist), ja mitte üksi Venes.

Kui suur Hegeli õppe sigitusevõim rahvahingesse oli, näeme Soomeski: J. V. Snellman, varustatud allikal Hegeli ideedega, pööris kodumaale tagasi ja sai, nagu Snellmani viimasel suurel mälestusepidul pea ühemeelselt kinnitati, Soome päästjaks surmaunest, luues tähtsa poliitilise ärkamise, mis 1850. aastatest peale Soome elus suure pöörangu, murrangu tekitas.

„Kalevala“ oli Lönrot küll juba 1839. aastal ilmutanud. Aga „Kalevala“ tõsine suurus, tema kõrged muinasideed jäid esiotsa arusaamatuks. Nad panid alles 1890. ümber Soome hingeelu viljakalt muhenema — kui kogu Põhja rahvastest, Daanist alates, rahvuseline kevadetunne üle käis, ja sünnitasid Soomes nii tähtsa „renässansi“, kirjandus-kujurilise tõusuaja — Kalevala ideedelt müstilist katet kergitades: sündis „Nuori Suomi“.

On silmapaistev: Soome täiskujurid Gallén-Kallela ja Sibelius ei sirgunud suureks mitte omaaegsete Soome ideede najal, vaid Muinas-Soome ideede — „Kalevala“ najal.

„Kalevalas“ aga on peidus tagavarana aastasadade püüded: ideede ja hingekujude saadused vaimlistest otsimistest mitte üksi Soomest, vaid ka Eestist. Sellepärast on „Kalevala“ dünaamiline jõud Soome rahva uuendamisel suur: „Kalevalas“ on enam kui praeguse Soome muinasenergia varjul. Siia on Soome lahe ümber ühen-

datud Soome võimude hinge püüdevili koondatud, siia on ka Muinas-Eesti energia potentsiaalselt peidetud.

Galléni paremad teosed: Sampo riisumine, Kullervo needmine, Lemminkäise ema, kogu rida „Kalevala“ illustratsioone — on arusaadavad õieti alles „Kalevala“ ilustusena, mille pärast nad väljaspool kaugeltki nii ei mõju, kui „Kalevala“ tundjate ringis.

Sibeliuse õitseteod, tema mõjuvamad helindid: Lemminkäise kojutulek, Toonela luik, I ja II sinfoonia toituvad „Kalevalast“ ja Soome rahva heliluulest, ja just niipalju on nad uued Euroopale ja algupärased kogu Euroopa heliloos, kui palju nad Soome helilist algilmet enesse on põiminud.

Mõlemate kujurite, nii Gallén-Kallela kui ka Sibeliuse teosed väljaspool „Kalevalat“, väljaspool Muinas-Soome energia ala, on silmapaistvalt nõrgad, — olgugi et teisi arvamisi leidub, — ja ei oleks nende kujurite nime Euroopa kujunduses mitte sellele kõrgele astmele tõstnud, millel nad nüüd õigusega seisavad.

Küll on Juhani Aho, Soome renässansi esimestest meestest, Euroopa ideedel sirgunud ja õisi ajanud. Aga õigusega ütleb temagi kohta Soome arvustaja, et tema suurus mitte mõttes ei seisnud: „Aho ei koskaan ollut süvä ajattelija.“

Aho isamaa-luule tõuseb armastusest materjaalse nähtuse, isamaa vastu; kõrgema kandvusega on armastus ideede, tõe vastu. Sellepärast on puhas-patrioodilised kirjanikud ikka vähe väiklased.

Juhani Aho suurem võim on ta lüüriline proosa — Soome keele ilul — mille poolest ta õigusega kuulub Noor-Soome esteetilise kujuriluse voolusse.

* * *

Meie märkasime suure sõja ajal Noor-Soome erakonna modernsust just „Nuori-Suomi“ poliitika eluilmetes. Missugust moodsat poliitilist egoismust, machiavellismust avaldas just noorsoomlaste häälkandja kavatsetud põgenejate vastu Eestist! Kahtlemata seisid nende avalduste taga kuulsaks saanud suurrahvaste diplomaatide lööksõnad: hoia peajasjalikult oma nahka, ära sega ennast teise rahva sisemisesse poliitikaelusse, tarvita naabrite nõrkust oma eluvõimaluste hoolimata laiendamiseks, ühe sõnaga — saa julmiks, „verde hart“.

Aga kõik need diplomaatide juhtväited nõuavad tungivalt, et neil „neerud ja oimud“ revideeritaks olemise

õiguse poolest meie aegadel, ja nõuavad seda nimelt väikerahva poliitika esitajatelt, sest et väikerahvaste probleem nende juhtsõnade heakskiitmisega eitavalt on otsustatud.

Rahva poliitika peajooned, teatava rahva, pealegi väikerahva ülesanne rahvaste kogu kultuuris nõuab selget käsitamist. Iga tõusev rahvus on uus probleem diplomaatidele ja olgu uueks, täielisemaks selgituseks rahvuseprobleemile, kogu rahvusvahelisele elule uueks teguriks. Lahendust aga nõuab rahvuseküsimus tungivalt, et endise aja rahvuslusest ja viljakusetä natsionalismusest vabaneda.

Sellest küljest võiks meile huvitavaks võrrelkujuks olla Vene rahvas. Missuguse vaevleva hoolega on nad eelpool-nimetatud Vene ärkamiseajast peale just oma rahva poliitika-ülesannete, Vene rahvuse rahvusvahelise väärtuse probleemi kallal töötanud, mitte üksi slavofiilid, vaid ka nende mõjualused Vene radikaalsotsialistid Herzenist peale: nad on Vene rahvuspoliitikale huvitava teokava arendanud, mille järele praegugi Venes käiakse.

„Rahvavaimu“ esitajad peavad rahvuseidee-ilmalooma, rahvusetunde teadlikult arenenud ilmavaatele viima. Vana-Soomel on „Kalevalas“ oma ideedekava valmis. Noor-Soomel on poliitilise nähtusena vähe arendanud oma ilmekava. Poliitikas ei ole kaugeltki küllalt bioloogilisest eluõigusest, rahvas peab ideelise, teadva eessihi — otstarbe looma.

Noor-Soomel (-Eesti) toimetab selles asjas nagu ökonoomilises elus tehakse: tarbeasju, mida kodutööstus ei valmista, tuuakse väljast sisse. Ka siin käitati mooduartiklid.

Vene poliitika loomu väärtuse ja elu kohta võib mitmesuguses arvamises olla, aga ei saa salata suuri jooni, erilist loomu 19. aastasaja Vene rahvusvahelistes püüetes, missugune iseloom suurelt kõnealuse õpetuse ideearenduse läbi mõjutatud on.

Kui palju on Noor-Soomel ja nende järelkäijad Eestis sel alal teed ajanud ja mõtteid liigutanud, et kõige uuematele sündmustele ette valmistatud olla!? Ja ometi on väikeste rahvaste probleem, mis kogu meie aja rahvaste sõjale — organiseeritud mässule — oma põhjakuma, oma värvi annab, nagu seda vanad suurte rahvaste diplomaadidki üksteise järele enam-vähem julguse ja usutavusega parlamentide kõnetoolidelt kuulutatavad, õigemini kuulutama on sunnitud paratamata asjaolude läbi.

Nii tähtis „Nuori-Suomi“ põhjusseaduste kaitsmine omandab kirjanduse väärtuse. Võib sealgi kirjanduselist huvi enam trükitud paberi vastu, kui poliitilise põhjusidee vastu leida. Väikeste rahvaste vabadus ei tule mitte

trükitud seadustest, vaid elusse toodud ja maksma pandud looduseseadustest.

Peale Snellmani poliitilist ideoloogiat Hegeli armust — ei leia enam suurejoonelisemaid poliitikakavasid Soomes, pealegi mitte „Noor-Soome“ rühmas.

* * *

„Noor-Soome“ püüded olid nii kirjanduse kui poliitika alal valgustamata ideedest sellepärast tumedad, nende eneste tunnistust mööda, alguses neile enestelegi. Kui tume ja sihijamata „N.-S.“ oli, näitab seegi, et ta oma tegevuse eeskava alles 5 aastat pärast sündimist valmistas, millal siis ka poliitiline programm loodi.

Küll oli neil — algusest peale — meilegi õige tuttav hüüdsõna „eurooplaseks saada“. „Iga tõde uuriti, oli see õige või väär, igasugust autoriteeti kolgiti, oli see terve või ussisöödud,“ nii kujutab Eino Leino „N.-S.“ teokava. Aga vaevalt leiad õiget uurimist ja arvustust „individuumi ja hellenismuse suhtes“. Just Euroopa kultuuri vastu on meeolelu väga vähe kriitiline, nagu nad pärast isegi peavad tunnistama.

Kõrvaltvaatajale paistab, nagu oleks uuem Soome passiivselt kultuurikommetest, ümbruse Rootsi eluvormidest kaasa tõmmatud, andudes moodsatele hingekujudele, vähem loonud aktiivselt valuga, sisemiselt uusi vaimukujusid igatsedes, sisemisel sunnil nende otsimisel ennast luues. „N.-S.“ on ennast kultuuri järele vorminud, aga mitte kultuuri enese järele kujutanud.

Neil on palju sarnadust selle poolest meie noortega, olgugi et soomlased palju vabamates oludes on kasvanud ja kasvatatud. Kaunihingelisuse hädaohtu on varitsemas nähtud — paljude väikerahvaste juures.

Kui suured „N.-S.“ kavatsused olid, kuulemejärgmistest noorsoomlase sõnadest: „Elu täielisus sai tunnussõnaks, võidu dithürambiline heli loomuomasemaks kõlaks. Kuum, sensuaalne hingeõhk käib üle soomemeelse kirjanduse. Maitseelu, ilukultuur astuvad esimest korda suure, tähtsa eluküsimusena Soome rahva ette... Individuaalne kaunidus, individuaalne arenemine, individuaalne tõde astuvad kogu noorepõlve üle nägemata külvajana.“ (E. Leino Suom. kirjalöita). Kõik juhtinud aga sellesamale suurele eesmärgile: hellenismusele.

Nii nagu meil omal ajal talupoeg ilma maata vabastatud — alles oma ebavabadust tundma sai, nii on vaimline vabadusepüüd — ilma rahvuseline iseseisvuseta, ilma

rahvavabaduseta — õige küsitav. Ei ole võimalik individuaalne vabadus ilma poliitilise iseseisvusest, ilma südame-tunnistuse vabade avaldusteta. Ei ole võimalik individuaalne vabadus — ilma vaba, iseseisva mõtteeluta. Iseseisev mõtteelu, iseseisev teadus ei ole mõeldav täielise uurimisevabaduseta ja sõnavabaduseta. Kui kaugel ollakse Soomes, ja kui kaugel oleme pealegi Eestis individuaalsest vabadusest!

Sellepärast on suured „N.-S.“ kavatsused individuaalsele vabadusele ja hellenismusele nüüd 25 aasta püüde järele arenenud kaunimajandusele ja müstikasse. Need kaks haru sünnivad automaatselt, kui teadvad, ideeliselt sügavalt arendatud tahtmised inimese hinge juhtimas ei ole. Kaunimajandus — mammonism on vähem arenenute saatus, ja müstikasse kalduvad andelised hingepüüded, kui neid mitte ideeliselt valgustatud teadvus ei juhi.

Meile on arusaadav, miks endine kujuriloomune noorsoomlaste „Päivälehti“ nüüd on argnenud kaunimajanduslisesse „Helsingin Sanomate“ ja müstilisesse „Sunntai“ voolusse.

On huvitav, mida üks „N.-S.“ poolehoidjatest, Eino Leino, 1916. aastal omas lehes selle erakonna püüetest ja püüde uuemast käändest kirjutab: „Meie nüüdne kultuur on tõusikukultuur, meieaegne rahvas tõusikrahvas ja tema ideaalid tõusikuideaalid, — sellepärast nimelt, et ta ei ole püsinud ustavana oma põlisele iseenele; vaid eitades seda on ta rühkinud kaugemale lääneeuroopalisele haridusele, käies selle mehaanilise, ainelise ilmavaate alal ja katsudes omandada selle kultuuri kõige viimasemaid, moodsamaid saavutusi.“ Ja edasi kinnitab seesama kirjanik: „Euroopa kultuur, niipalju kui tal tõsist väärtust, ei ole midagi võõrast meile (soomlastele), vaid on aatiliselt seesama, mida meie esivanemad oma vähenõudlikkuses meile on õpetanud, — on südame aated.“ „Igal rahvaskonnal on oma ideaalid. Meie omad on hingelist laadi. Tagasi rahva hinge aluslähetele, tagasi südameaadetele!“

See vähe jutluse laadi kutse on Eino Leino ja paljude Soome „esimeeste“ uuem juhthüüd. See on Eino Leino, kelle käsitatud endiseid „N.-E.“ aateid meie eelkuulsime, uuem sihtkava, mida ta oma nädalalehes „Sunntai“ kuulutab. „Sunntai's“ on Soome müstika, teosofia ühes Soome tolstoismusega (Järnefelt) ühinenud Soome rahva uue ideaali — „südameaate“ loomiseks.

Tõuseb siingi kahtlus — küsimus uuema püüdesihi iseseisvusest, omapärasusest. Kas ei ole seegi uudne

Euroopa uudsest: pööre müstikale ja okkultismusele, mis Euroopas juba mõni aasta enne sõda tõusmas oli, sõja ajal aga iseäranis jõudsalt maad on võtnud.

„Sunnuntai“ aade — „südameaade“ — on teosofia kõrvulisena püüdena endise „Noor-Soome“ püüde paratamata tagajärg, on samm teisale, aga ei ole samm edasi. See oleks hellenismuse, klassika eitamine. Tõuseks esile Hekate tume kultuur — Apollo palveluse asemel! Kas ei tunnusta kalduvus, et „N.-S.“ ennekuulutatud hellenismuse ainult sõna oli ja mitte elandue!¹⁾

Aga nii see on: iga rahvas peab oma ette iseeneses klassika sünnivalu läbi elama, — selle loomisetraagikat oma hinges „paatosena“, kannatusena tundma, et õige sammumise mõõdu, tõhuka, sigitava hingehoo leiaks.

Meie muistne rahvahing on enda ilmele leidnud, loonud omakohase kujumõõdu: tundele — rahvaluule rütumuse, ning fantaasiale moodu muinasloondites, müütose ja ilmavaate vormi, mis regulaatorina piirita-ääreta chaoselist püüdetungi — „kallastes“ hoiab.

Nii peab ka meie uus aeg teadvalt oma hingeilmele leidma kohase „paatose“ ja loomupärase hingekehastusevormi ja ilmavaate, sellega alles tõeliku viljakuse hingeihadele andes.

Need on „kaldad“, millesse rahva hingeallikatest energia kogub, et, nendes hoitud ja koondatud, kogumaad energiatega niisutada, teda viljakaks tehes.

Eestis on „paatose“ ja klassika probleem „Estonia“ uue rahvamaja avamisepidu puhul päevakorrale võetud. Ent aeg ei olnud veel tulnud, — aga ta tuleb.

On tõsi: usuline sensualismuse on loomulik läbi esteetilisele sensualismusele, ta on hingelise sensuaalse tundelaine järk-jätk. See on tagasipööre hingeliste tooresainete maadele, hingelätete maa-alustele käikudele.

Ei ole kasuta nende küsimuste puhul meeletuleta meie muistse esilmavaate, Mongoolia muinasõtte austajat Konfuts'e't, kes müstikasse puutuvate küsimuste asjus oma õpilastele seletas: „Seda, mida teatakse, teada, et seda teatakse; mida mitte ei teata, teada, et seda ei teata, — see on tõeline teadmine.“

Kui järelekaivad Konfuts'e surmavoodil temalt luba küsisid vaimude poole palvega pöörda, keelas seda Konfuts'e, lausudes: „Minu elu on mu palve.“

Välja jõel 1916.

J. Luiga.

1) Olen pikemalt kõnelnud sellest rahvahinge valimisetraagikast oma sõnas „Sofroline — kaldad“ Tartus 2. II. 1914 E. Ü. Seltsis.

Aarne.

Rosenplänteri ajakiri „Beiträge zur genaueren Kenntniss der estnischen Sprache VI“, lhk. 45 kirjutab: „Järgmiste nimede tähendust ei ole enam teada: Aarne, Äksi, Arroste, Atsiko, Ermeste, Käärdi, Kambi, Kabrani, Keigema, Killi“ j. n. e. Viiks liiga kaugele kõiki neid nimesid üksikult üles lugeda. Pean tunnistama, et „Beiträge“ ilmaaegu kaebab. Kui mitte kõiki, võime ometi osa esitatud nimesid ära seletada. Võtame näituseks kohe esimese kohanime: Aarne. Wiedemanni sõnaraamat küll seda ära ei seleta. Sellekohastest sõnadest leiame sealt: aare, aarme = aar = Abzweigung; purje aarmed = Segelstangen. See sõna Aarne seletuseks ei sobi. Parema seletuse annavad juba Soome sõnaraamatud. Ringvall-Kijase teos seletab: Aarne, aarpeen ja aarni = хранитель подземныхъ кладовъ; великанъ; aarnihauta = кладъ; мѣсто, гдѣ зарытъ кладъ; aarnio = aarne; aarniometsa = вѣковой лѣсъ; дѣвственный лѣсъ; aarniovalkea = блуждающій огонь; aarre, aarpeen = сокровище, кладъ. Renvalli Lexicon seletab: aarni = maxime genius thesaurorum; aarnio = maxime thesaurus vel locus thesauri. Nii-sama aarret, aarpeen = 1) thesaurus subterraneus, defossus vel absconditus, vergrabener Schatz; 2) genius mythol. thesauros defossos custodiens, Schatzhüter, inde fig. homo avarus. Lönnroti Suomalais-ruotsalainen Sanakirja ütleb: Aarni = aarne. Aarni, aarnen ehk aarnin = 1) (myth.) ande, som troddes värda och beskydda nedgrafda skatter; skattvaktare = vaim, keda arvati kaitsvat ja varjavat maha-maetud varandusi; varandusevalvaja; 2) stort, ofantligt träd; stor, groflemmad menniska, Goliath, jätte = otsatu suur puu; suur, tugevakondiline inimene, Goljat, vägimees; aarnio = aarni ja aarnihauta. Soome aarni ja aarne annavad meie kohanimele Aarni mõnusa tähenduse. Seal asus vanasti kas keegi rahaaugu haldjas ehk ülepea rahahoidja. Ka Lönnroti viimaste seletustega võib rahul olla. Aarne kohale andis nime seal kasvav suur puu ehk seal asuv vägimees, kangelane.

Seletusega võiksime hästi leppida, kui teaksime, et vanasti meil rahaaugu haldjat, rahaaugu vahti, suurt puud ehk suurt vägimeest Aarneks hüütud, nagu Soomes. Paraku puuduvad meil selle väite tõenduseks igasugused tunnistused.

Aarne nimelisi kohti leiame kodumaalt mõnda. Aarne on Tõstamaal, Saugas ja Audrus, Metsaarne ka Audrus j. n. e. Aarni Palmses, Vatkus, Mädapääl üks Ärtu, teine Eeru

külas, Kuusalus, Saulepis, Kavildas, Kõljalas j. n. e. Aarna Ambblas, Lääne-Nigula Kervlas, Soosaares, Rasinal, Võnnus, Aarnamäe Keilas j. n. e. Kursi Laival näikse nimi ennast Aarandi kujul olevat alal hoidnud.

Aarne nimede rohkust meie kodumaal tähele pannes tekib vähe kahtlust südamesse, kas ehk ei pea mujalt kui Soome keelest nimele otsima seletust. Tahtmata tuleb meie kodumaal keskajal laialt tarvitatud ristinimi *Arend* meele; see nimi sel kujul on meie päivil nagu kolikambri- risse heidetud. Vanast Saksa keeli sõnast *Aranolt* = Kotka- julge tekkinud nimi esines rahva suus ja osalt dokumen- tides mitmel kujul, nagu *Arnulf*, *Arnold*, *Arno*, *Arnd*, *Arnt*, *Aren*, *Arni* j. n. e. Nimesid *Arnold* ja *Arno* tarvitatakse meie päivil sagedamini ristinimedena. Kodumaa valitsevast klassist tungis ristinimi eestlaste sekka, kes nime niisama hakkasid ristinimeks tarvitama, sealjuures omastavas nimele pea *i*, pea *e*, pea *a* lõpuks andes, just kui mõnele muulegi ristinimele deklioneerimisel mõne korra vaheldavaid lõppusid külge liidetakse, näituseks *Pärt*, *Pärdi* ja *Pärdu*; *Päären*, *Pääрни*, *Päärne*, *Päärna* j. n. e. Nagu krahv *Arens- borch* asutatud lossile oma nime *Arensburg* (Eesti keeli *Kuresaar*) päranduseks jättis ja keegi mõisnik *Aren* Läti- maal *Schwaneburis* mõisale oma nime *Arenshof* (*Güterur- kunden*, 585), teisal *Arensberg*, niisama jättis *Aarne* nime kandja eestlane oma elukohale *Aarni*, *Aarne*, *Aarna* nimeks. *Aarne* nimelisi eestlasi ei ole mulle vanus kirjus silma paistnud, seda rohkem aga sakslasi. Näituseks 1590 esineb *Arendt* *Fahrensbach* Valgu mõisa omanikuna, 1586. a. *Arendt* von *Lohn* ühe *Harku* küla peremehena. Tallinnas esineb keskajal piiskopp *Arend* (*Urkundenbuch* V, 2270) ja 1616 õpetaja *Arend* von *Husen*. Ülepea tunnevad *Urkundenbuch*, *Brieflade* ja *Güterurkunden* palju „*Arend*“ j. n. e. nimelisi isikuid meie kodumaal. Kaugemal *Semgallias* *Dobene* ja *Sparnene* lossimail nimetatakse 1272 kohta *Aren* (*Urkun- denbuch* I, 432). Teisal kirjutatakse nimi *Aarenen*. Vist on meil siingi ristinimega *Aren* tegemist. *Bielenstein* näikse seda nime *Arinega*, *Arishof* ühte sulatavat ja nime Läti sõnast art = kündma tuletavat (*Die Grenzen*, l. 139, 156).

Küsitavaks jääb, kas ristinimi *Aren*, *Arend* ehk Soome sõna *aarne* meie *Aarni*, — *e*, — *a* nimeliste kohtade rist- seid pidanud. Mõlemad võimalused on olemas. Soome algupära tõendajate allikate puudusel kaldun ristinimest *Aren* kohanimele *Aarne* ristiisa otsima. Mõõndan, et *Harju* ja *Viru* rannas, kus Soome mõju vanasti suurem olnud, Soome sõna *aarne* kahtade nimedele ehk sünnisõnad annud.

Kuusalu Virve küla Aarde talu nimi on tingimata tekkinud Soome sõnast aarre, gen. aarteen = varandus. Soomes tarvitatakse uue ajal Aarne nime ristiniemenä. Soomlased ei tuleta nime muidugi Arenist, vaid aarne-sõnast.

Ristinimest Aren tekkis kohanimi Aarne, hiljemini tuttav sugunimi Arens, Ahrens. Peale muude tuletat meeie Nõo õpetajat Johan Ahrendtsi ja Kuusalu õpetajat Eduard Ahrensi.

M. J. Eisen.

Teated.

Martin Körberi surmast sai 7. juulil s. a. 100 aastat mööda. Helilooja Johannes Kappel suri 10 aasta eest 1. juulil, luuletaja Jakob Tamm 13. juulil.

*

Eesti Kirjanduse Selts saab tänavu 7. augustil kümneaastaseks.

*

7. juulil suri Tallinna Toompea kiriku õpetaja praost Rudolf Winkler, kes meie kodumaa ajaloo uurijana oma kirjatööde kaudu tuttavaks on saanud. (V. lähemalt „Päevaleht“ nr. 151 ja „Tallinna Teataja“ nr. 153 s. a.)

*

Juhan Simm on F. Karlsoni näitemängust „Kalevipoeg ja Sarvik“ kolm vaatust suuremaks draamaliseks helitööks loonud.

*

Turu päevaleht „Uusi Aura“ № 130 on nii-ütelda Eesti numbrina ilmunud hulga piltidega ja pikemate kirjutustega meie olude kohta. Kujutustest oleks nimetada: Eestimaa õuemärk, vana-aegne Eesti talumaja, uue-aegne talumaja, Koitjärve mets, Sillamäe rand, maantee Sillamäel, Pikajala algus Tallinnas; J. W. Jannsen, J. Hurt, K. A. Hermann (pildi all seisab C. R. Jakobson, kelle asemele siis kogemata Hermannini pilt sattunud) ja „Postimehe“ toimetaja J. Tõnisson. Viimaks veel Eestimaa kaart Eesti rahva rajadega ja valitsuse poolt esioitsa määratud rajadega. — Kirjutustest oleks nimetada: nimetamata autori Tõusev Eesti, Emil Vesterise Eesti maa ja metsa küsimusest, proua Aino Suitsu Eesti vabadus, I. H. Eesti venestamiseajalt, nimetamata autori Eesti mäss 1343—1345, Leeni Vesterise Eesti noorust Soome ja Dr. H. Ojansuu Mälestused Setumaalt, kokku siis hulk soomlastele Eesti olusid selgitavaid kirjutusi. Ruumi puudusel jäänud palju teateid ja kirjatükke Eesti elu kohta nimetatud numbris avaldamata.

*

Tallinnas hakkas 15. juulil uus päevaleht „Tööline“ ilmuma. Enamlaste häälekandja „Kiir“, mis viimasel ajal Tallinnas ilmus, pandi valitsuse käsul kinni.

Sotsiaalrevolutsionääride häälekandja „Töö Lipp“, mis revolutsiooni algul Tartus ilmuma hakkas, kolis Tallinna ja ilmub seal suuremas kaustas.

8. juulil hakkas Tallinnas J. E. Meigase toimetusel „Kosjaleht“ ilmuma („vähemalt üks kord kuus“).

*

1. juulil astus Tallinnas Eestimaa maapäev esimest korda kokku. Ajutiseks juhatajaks valiti kooliõpetaja A. Vallner Peeterburist.

2. juulil avas maapäsemikkude kongress oma istumised Tallinnas K. Päts'i juhatusel.

3. ja 4. juulil peeti Tallinnas K. Päts'i juhatusel Eesti rahvuskogu koosolekuid, kus kodumaa politikalisesse elusse puutuvate küsimuste kohta tähtsaid otsusi tehti.

Toimetusele saadetud kirjandus.

Eesti Nooresoo Kasvatuse Seltsi Tütarlaste Keskkool 1906—1916. Tagasivaade kümneaastase tegevuse peale. Kokku seadnud Peeter Põld, kooli juhataja Tartus 1916, Eesti Kirjastuse-Ühisuse „Postimehe“ trükk. 31 lhk.

A. Weizenberg, Sooharimine ja südameharidus. Pildikene elust viies vaatuses. Ploompuu kirjastus Tallinnas 1916. 48+15 lhk. Hind 1 rbl.

Jõululeht 1916. a. J. Ploompuu 28. Rahvaleht. 26 lhk. Hind 40 k. Suguhaigused. Rühma Tartu Eesti Arstiteaduse üliõpilaste toimetust. Redigeerinud Dr. med. A. Paldrock, Tartu keiserliku ülikooli naha- ja suguhaiguste dotsent. Tartus 1917, Eesti Kirjastuse-Ühisuse „Postimehe“ trükk. 29 lhk.

Tallinna Issandamuutmise (Kloostri) kiriku ajalugu 200 aasta juubeli pühitsemise puhul. Kokku seadnud G. Waht. W. Ehrenpreis'i trükk Tallinnas. 8 lhk.

Viron kielen äännehistorian pääpiirteet. Kirjoittanut Lauri Kettunen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia, 156. osa. Helsinki 1917. Kaasas Eestimaa kaart. 114 lhk. Hind 5 m. 50 penni.

Ambia koguduse 22-ne aruande leht aastalt 1916. Joh. Willberg, Ambia õpetaja. 8 lhk.

Lehtse Laenu- ja Hoiu-Ühisuse „Toetaja“ 1915. a. aruanne. 14+4 lhk.

A. M. Rennikov. Imede maal. Tõde Balti sakslastest. J. Wahtra tõlge. 8 annet. 214 lhk. Hind: I anne 10 kop., II—IV à 15 kop., V ja VI à 20 kop., VII ja VIII anne kokku 30 kop.

Kodumaa kirikukorra uuendusest. August Nigol, õpetaja ja gümnaasiumi kooliõpetaja Helsingis. Helsinki 1917. Osakeyhtiö Kauppakirjapaino. 32 lhk. Hind 25 kop. ehk 60 penni.

Vastutav toimetaja ja väljaandja J. W. Weski.

„Postimehe“ trükk, Tartus.